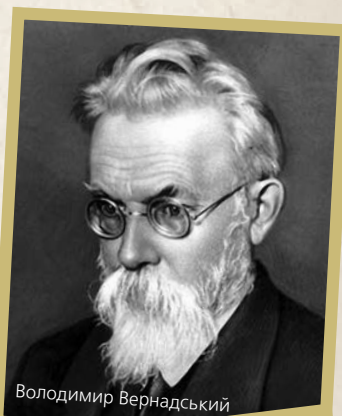

Вітчизняна аграрна наука: від Вернадського до Патона

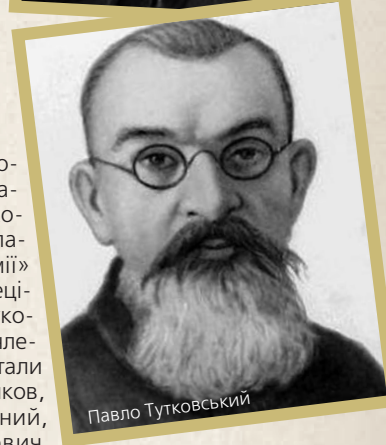

Віктор ВЕРГУНОВ,
директор Державної наукової
сільськогосподарської бібліотеки
Національної академії аграрних
наук України,
член-кореспондент НААН

У лютому виповнюється 50 років від часу обрання академіка Бориса Патона президентом Національної академії наук України. Ця, без будь-якого перебільшення, унікальна дата стала приводом для нових публікацій про його шлях у науці й нинішню багатогранну діяльність. Зазвичай ідеться про здобутки і заслуги Бориса Євгеновича як провідного вченого в галузі електрозварювання і неперевершеного організатора науки. Однак ніде не згадується про його внесок у розвиток вітчизняної аграрної науки. Проте, як і перший президент Української академії наук (так спочатку називалася НАН України) Володимир Вернадський, він зробив багато й для сільськогосподарської дослідницької справи, тому їхні імена мають бути в почесному списку тих учених, хто відіграв визначну роль у становленні та розвитку академічної аграрної науки в Україні.

Володимир Вернадський

Павло Тутковський

У записці В. Вернадського від 7 липня 1918 року «До створення Української академії наук в Києві» передбачалося, що у структурі майбутньої установи одночасно з трьома відділами (історико-філологічним, фізико-математичним і соціально-економічним) може функціонувати й четвертий – прикладного природознавства, котрий, окрім іншого, мав опікуватися розвитком прикладних знань, пов'язаних із сільським, лісовим і водним господарством. Для його організації тоді запросили до Комісії по створенню УАН учня геніального вченого К. Тімірязєва – керівника мережі дослідних полів Всеросійського товариства цукрозаводчиків та фундатора її головної установи – Миронівської дослідної станції С. Франкфурта (1866–1954).

Однак у листопаді 1918 року академію було засновано без такого відділу. Ймовірно, причиною в тому, що В. Вернадський дійшов висновку щодо принципової необхідності розмежувати функції між Українською академією наук та сільськогосподарською дослідною справою. Не випадково він не тільки ініціював створення Сільськогосподарського вченого (пізніше – наукового) комітету України, а й став 1 листопада 1918 року його першим керівником. До речі, нині історики сільськогосподарської галузі розглядають цей комітет як предтечу сучасної Національної академії аграрних наук України.

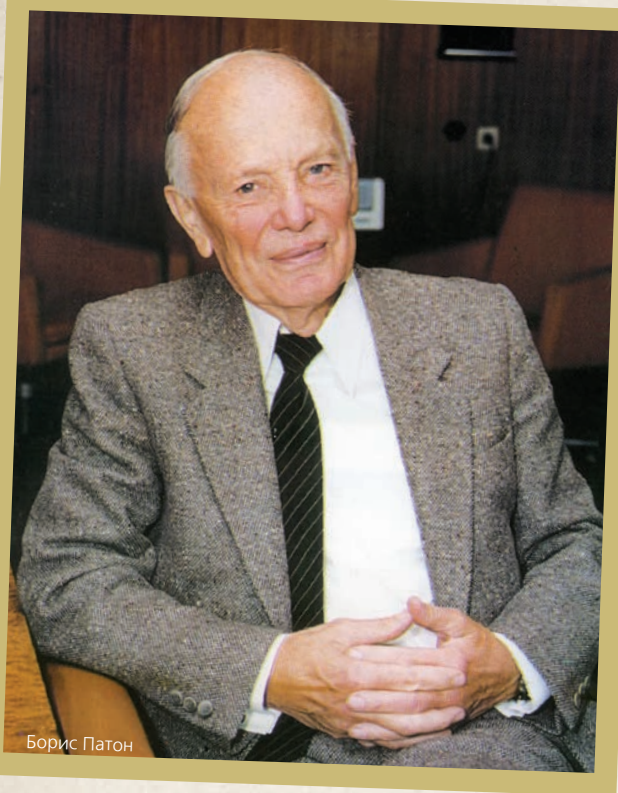
Отже, В. Вернадський, по суті, започаткував і очолював обидва, нині окремі, напрями вітчизняної академічної науки. Після нього протягом першої половини 1919 року керував зазначеним комітетом голова правління УАН академік П. Тутковський. Того самого року завдяки діяльності спеціальної галузевої секції при тодішній Постійній комісії по вивченню природних багатств України на чолі з професором С. Богдановим (1859–1920) сільськогосподарська наука знайшла своє місце серед інших 42 наукових напрямів УАН. Ідеться про поглиблення наукової взаємодії аж до об'єднання комітету з академією. Перша така спроба відбулася 15 березня 1920 року, коли на загальних зборах УАН за ініціативою С. Франкфурта, чергового голови комітету, затвердили новий «Статут»

комітету як «окремої пристосованої частини» у структурі академії. Але офіційно сільськогосподарська наука утвердилася в системі «Великої академії» 29 червня 1929 року після спеціального обрання у цьому науковому напрямі семи дійсних членів із 17 претендентів. Ними стали М. Вавилов, А. Сапегін, Д. Третьяков, О. Соколовський, М. Холодний, В. Любименко, О. Леонтович, а наступного року – К. Гедройц.

Проте думка В. Вернадського про необхідність самостійного функціонування аграрної науки залишалася вельми актуальною. І ось 22 травня 1931 року згідно з Постановою РНК УСРР цій галузі уперше надано самостійний академічний статус Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук на чолі з академіком ВУАН О. Соколовським. Однак недовго вона мала цей високий статус – 1935 року під надуманим приводом її ліквідують начебто за націоналістичні прояви в діяльності керівництва цієї установи.

Після Другої світової війни необхідність подолання її тяжких наслідків стала головним аргументом для РНК УСРР і ЦК КП(б)У, які 20 жовтня 1945 року прийняли рішення про створення Відділу сільськогосподарських наук при АН УСРР. Успішне відновлення сільськогосподарської дослідної справи і, головне, дуже важливе значення для країни її перспективних напрямів зумовили те, що з 30 грудня 1956 року ця галузева наука вдруге стає окремою організаційною структурою тепер уже під назвою – Українська академія сільськогосподарських наук.

Проте і ця установа проіснувала недовго. Згідно з Постановою ЦК КПУ і РМ УСРР від 4 травня 1962 року всі галузеві наукові структури мали влитися в систему АН УСРР. Так у лоні головної наукової установи з'явився Відділ сільськогосподарських наук, який діяв до 5 січня

Борис Патон

1970 року, коли Постановою РМ СРСР було створено Південне відділення ВАСГНІЛ.

Нескінченні метаморфози, які відбувалися з аграрною наукою, зрозуміло, не тільки не сприяли її системному розвитку, ця галузь раз у раз опинялася у важкому становищі. Тому для її збереження й ефективного функціонування дуже важливою була позиція академіка Б. Патона. А вона конструктивна і далекоглядна: Борис Євгенович цілковито підтримав основоположну ідею В. Вернадського про те, що сільськогосподарська дослідна справа в Україні повинна мати окремий академічний статус і водночас тісно співпрацювати з відповідними відділеннями головної наукової установи країни.

Багато в чому завдяки такій позиції першою серед нішніх галузевих академій незалежної України з'явилася Українська академія аграрних наук, створена відповідно до Постанови РМ УРСР від 22 вересня 1990 року. Звісно, це потребувало неабияких зусиль, і тут варто відзначити колосальний внесок у копітку організаційну справу академіка НАН України О. Созінова.

Відтоді й донині НАН України та НААН на регулярній основі взаємодіють як два великі автономні наукові центри, що розв'язують складні проблеми сьогодення через спільні наукові проекти. Традиційними стали спільні засідання президій обох академій та відзначення ювілейних дат. Упродовж майже шести десятиріч визнаних вітчизняних учених-аграріїв обирають до складу дійсних академіків або членів-кореспондентів НАН України. Також учені-аграрії не раз ставали лауреатами іменних премій НАН України ім. Д. К. Заболотного, Л. П. Симиренка, М. Г. Холодного, В. Я. Юр'єва, М. С. Грушевського. Не залишилися поза увагою перспективні науковці галузі й під час відзначення премією НАН України для молодих учених.

У справді державницькій позиції Б. Патона, і це стоїть на найрізноманітніших суспільних проблемах, мені довелося пересвідчитися разом із усіма, хто здійснює інформаційно-бібліотечне супроводження наукового забезпечення вітчизняного агропромислового виробництва. Свого часу до Голови Верховної Ради України А. Яценюка за поданням тодішнього уряду надійшов законопроект № 3077 від 28.08.2008 року «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу». Цим документом передбачалося змінити статтю 5 і фактично зняти науковий статус із діяльності галузевих бібліотек. Попри погодження такої небезпечної для

долі бібліотечної справи пропозиції дев'ятьма міністерствами й відомствами, президент НАН України академік Б. Патон підтримав моє звернення і в листі до Голови парламенту В. Литвина висловив думку про можливі згубні наслідки цієї «законодавчої ініціативи». До того ж не тільки для бібліотечної галузі, а й для достойного існування академічної науки загалом.

Слава Богу, що цього разу можновладці врахували позицію великого вченого і патріота. Було б добре, якби керівництво країни частіше прислухалося до думки Б. Патона, зважало на його мудрість, яка працює на державу.

Дати

8

лютого

1832

Син знаменитого Карбованця

Федір Терещенко народився в знаменитій сім'ї українського цукрозаводчика-мецената, яка походила з колишньої гетьманської столиці Глухова. Уже занотовані на папері сторінки славного родоводу започаткував чернігівський козак Яків. Він молився на шаблю, мріяв передати зброю спадкоємцям, та син Артемія вибрав свій шлях: без сумнівів та вагань... викотив на вулицю візок і заходився продавати необхідні для повсякдення товари. За цей аж ніяк не звичний для тодішніх українців спосіб збагачення здобув промовисте прізвисько Карбованець. Хтось соромився б його, але не беручий, метикуватий Артемія. Навпаки, з гордістю складав карбованець до карбованця – став успішним купцем, зажив слави в торгівлі хлібом і деревиною, розгорнув власне цукрове виробництво. Сини – Микола, Федір та Семен – уже пишалися купецьким становищем не лише в рідних краях, а й за кордоном, де гідно представляли свою продукцію на найпрестижніших виставках Європи. Дивували Терещенки (надто ж Федір) місцевих жмикроутів ще й тим, що дбали про робітників: окрім пристойної винагороди за нелегку працю, забезпечували їх безплатним житлом і харчуванням. При кожному заводі діяли школа, лікарня, ремісничі училище. Набожний Артемія суворо дотримувався унікального чи не в усьому світі неписаного правила: 80 відсотків прибутку мали витратитися на меценатство. Саме так робили й сини, хоча акціонери далеко не завжди підтримували їх.

Середульшого Федора (1832–1894) у рідному Глухові обирали бургомістром у магістраті, мировим суддею, деякий час він заступав старшого брата Миколу на посаді міського голови. Коли мешкав у Москві, був почесним членом ради дитячих притулків, старостою церкви Св. Тетяни при університеті, підтримував товариства любителів природознавства й розповсюдження корисних книжок. Активну громадську та меценатську діяльність продовжував і в Києві, де Терещенки вже поріднилися з найшляхетнішими українськими родинами – Ханенками, Апостолами та Уваровими. 1883 року його обрали гласним (депутатом) міської думи, пізніше меценатові присвоїли звання почесного громадянина Києва.

Упродовж багатьох років Федір Терещенко цілеспрямовано збирав твори вітчизняних художників. Коли виникла потреба упорядкувати картинну галерею, збудувати для неї двоповерховий особняк на Олексіївській вулиці (нині Терещенківська). На основі зібрання Федора Артеміяовича і колекції брата Миколи та племінника Івана Миколайовича, який тривалий час (понад чверть століття!) фінансував рисувальну школу Миколи Мурашка, було створено Київський державний музей російського мистецтва (нині Національний). Загалом же зібрані Терещенками картини згодом стали основою експозицій чотирьох музеїв. А ще спадкоємці знаменитого Карбованця будували медичні заклади, притулки для дітей, гімназії, церкви, театри...

47

М. С.